

הערות למסע הצלה

¹ בשנים 1992-1994 יצאתי בשליחות ממלכתית אל הקהילות היהודיות במרכז אסיה הסובייטית לשעבר ואת רשמי מתקופה זאת הבאתי בספרי יהושע-דרך לבנה. בתקופת שרותי גיליתי קהילה היושבת על מזוודות ואגב כך יורדים לטמיון אוצרות התרבות והרוח שלה - בחפצי אמנות, בתעודות היסטוריות ובתעודות בעלות צביון יהודי מובהק, סמיכות לשחיטה, למילה, כתובות וג'יטין. ביטוי לדאגתי נתתי בספרי והדברים נפלו על אוזניים קשובות.

² כינוי לשכונה היהודית ולשכונות המוסלמיות הישנות.

³ בית-כנסת זה מוכר גם בשם 'טקסטיל' - צביעת בדים הייתה אמנות יהודית. בית-הכנסת של הצבעים ומקום מגוריהם זכו לכינוי 'טקסטיל'. מספרים ששד"רים שהגיעו לכאן בימי קדם זיהו יהודים לפי הצבע שעל כפות ידיהם.

⁴ ביניהם הספרונים בטג'יקית-יהודית של סבי מולא מתתיה חנוכה שמש, 'אם אפס' לר' אפרים מבונה והפיוט 'ונתנה תוקף' לר' אמנון ממגנצה, שנדפסו בדפוס לונץ בשנים תר"ס-תרס"א. סבי יצא כשד"ר לקהילות במרכז אסיה והביא ספרונים אלה כמנחה. סבי הקדים אותי בשליחותו בתשעים שנה. כנר לנשמתו שבתי והוצאתי ספרונים אלה.

⁵ קלאנתר - ראש הקהילה, ראש בית-הכנסת.

⁶ רבים היהודים הבוכרים ששלטו או עדיין שולטים באוזבקית.

⁷ ספריו הנמצאים בכתב-יד הם: 'היהודים של מרכז אסיה' ו'לקסיקון של אישים שהטביעו את חותמם על חיי היהודים במרכז אסיה (סופרים, משוררים, אמנים ועוד)'.⁸

⁸ 'ירושלים' הוא כינויה של ארץ-ישראל בפיהם של יהודי בוכרה, אפגניסטן ואיראן.

⁹ מ.מ. אברמוב, 'בוכרסקי ייבריי וסמרקנדה' (1843-1917) [רוסית], במלאות 150 שנה לייסודה של הקהילה המודרנית. הקהילה ציינה את יובל ה-150 בשנת 1993.

¹⁰ בתקופת המשטר הקומוניסטי חיו היהודים חיי אניסות והכתובות והגיטין וההסמכות לשחיטה ומילה נכתבו בדרך כלל בדפי מחברת מצהיבים. תעודות רבות כאלה העלנו לארץ.

¹

²

³

⁴

⁵

⁶

⁷

⁸

⁹

¹⁰

¹¹11 בספרי יהושע-מנדחי ישראל, עמ' 455, מצאנו שהמו"ל ידידיה בן יוסף הראתי עקר מיזד שבאיראן למשהד, משם הגיע להראת שבאפגניסטן בעקבות אינוס היהודים בשנת 1839, מכאן הגיעו לבוכרה ונטמעו בקהילה הבוכרית.

¹²12 על-שמו של המשורר הלאומי של אוזבקיסטן אלישר נבואי שחי לפני כ-550 שנה. למרבה הפרדוקס נבואי נולד ומת בעיר הראת שבאפגניסטן, אך למד ולימד במדרסה של סמרקנד. האוזבקים סוגדים למשורר ולשירתו ועל-שמו ערים, פארקים ושדרות וכל זוג מניח ביום חופתו זר פרחים על האנדרטה לזכרו של המשורר.

¹³13 קוקנד בעמק פרגאנה, אליה נתייחס בהמשך, הייתה עיר יהודית עשירה מאוד ובה בית-דפוס עברי. במסענו הצלחנו למצוא ספר עברי אחד. בית-הדפוס העברי כיום בבעלות אוזבקית. בחיפוש נאות ובאורך רוח ניתן לעלות על עקבות הספרים העבריים האבודים.

¹⁴14 ארמון החורף של אמיר בוכרה. כשני שלישים ממנו נהרסו על-ידי המהפכנים הקומוניסטים. לאמיר היה גם ארמון קיץ בפרוורי העיר.

¹⁵15 צאצאי הכובשים הערבים נקראים 'ערב'. הם חיים בריכוזים משלהם ואין איש בא עמם בברית הנישואים. התושבים רוחשים להם טינה.

¹⁶16 פירוש מילולי: 'חצי - חצי'. הכוונה ליהודים שחיו למראית עין כמוסלמים. נראה שעד היום מתגוררים בבוכרה בני ה'צ'לה', שנטמעו בקרב המוסלמים.

¹⁷17 יהודי אפגניסטן נהגו להניח על 'כיסא אליהו' בברית מילה גם מטה עם גולת כסף, כדי שאליו הזקן יוכל להישען עליו. ראה: יהושע-מנדחי ישראל, עמ' 390.

¹⁸18 על פרשה זאת ראה: יהושע-מנדחי ישראל, עמ' 184-213.

¹⁹13 קוקנד בעמק פרגאנה, אליה נתייחס בהמשך, הייתה עיר יהודית עשירה מאוד ובה בית-דפוס עברי. במסענו הצלחנו למצוא ספר עברי אחד. בית-הדפוס העברי כיום בבעלות אוזבקית. בחיפוש נאות ובאורך רוח ניתן לעלות על עקבות הספרים העבריים האבודים.

²⁰13 קוקנד בעמק פרגאנה, אליה נתייחס בהמשך, הייתה עיר יהודית עשירה מאוד ובה בית-דפוס עברי. במסענו הצלחנו למצוא ספר עברי אחד. בית-הדפוס העברי כיום בבעלות אוזבקית. בחיפוש נאות ובאורך רוח ניתן לעלות על עקבות הספרים העבריים האבודים.

²¹15 צאצאי הכובשים הערבים נקראים 'ערב'. הם חיים בריכוזים משלהם ואין איש בא עמם בברית הנישואים. התושבים רוחשים להם טינה.

²²16 פירוש מילולי: 'חצי - חצי'. הכוונה ליהודים שחיו למראית עין כמוסלמים. נראה שעד היום מתגוררים בבוכרה בני ה'צ'לה', שנטמעו בקרב המוסלמים.

²³17 יהודי אפגניסטן נהגו להניח על 'כיסא אליהו' בברית מילה גם מטה עם גולת כסף, כדי שאליהו הזקן יוכל להישען עליו. ראה: יהושע-מנדחי ישראל, עמ' 390.

²⁴18 על פרשה זאת ראה: יהושע-מנדחי ישראל, עמ' 184-213.